

Inte(GR)erad bostadsplanering med fokus på äldre Kungälv's Kommun

Projektredovisning

Inte(GR)erad bostadsplanering med fokus på äldre – beskrivning av projektet

Inte(GR)erad bostadsplanering med fokus på äldre är ett samverkansprojekt mellan FoU i Väst/GR, GR Planering och de fem GR-kommunerna Ale, Härryda, Kungälv, Mölndal och Tjörn. I projektet medverkar nyckelpersoner från samhällsbyggnad och äldreomsorg.

Bakgrunden till projektet är att andelen äldre invånare ökar stadigt samtidigt som det saknas bostäder och boendemiljöer med god tillgänglighet som kan möta dessa behov. Det behövs fler bostäder som är attraktiva och möjliga att bo och leva gott i även på ålderns höst.

Tanken är att projektet ska förbereda kommunerna på den utmaning som en åldrande befolkning innebär. Projektets grundidé är att utveckla en gemensam terminologi över sektorsgränserna och användbara undersökningsmetoder för att kartlägga äldres behov, preferenser och flyttmönster samt boendets kvaliteter. Det är också att utveckla samverkan samt integrera lärande och erfarenheter från olika kommuner, sektorer och brukarorganisationer. På så sätt kan kommunernas boendeplanering utgå från ett helhetsperspektiv samt goda och attraktiva boendemiljöer för äldre skapas.

Projektets övergripande syfte är att utveckla metoder för att kartlägga information och kunskap som ger underlag för kommunernas strategiska boendeplanering för äldre. Projektet har delats upp i två delprojekt som tillsammans bildar en helhet:

Delprojekt 1 syftar till att genom samverkan över sektorsgränserna mellan äldreomsorg och samhällsbyggnad samt över kommungränserna, utveckla metoder för att undersöka äldres behov, önskemål och preferenser gällande sin nutida och framtida boendesituation.

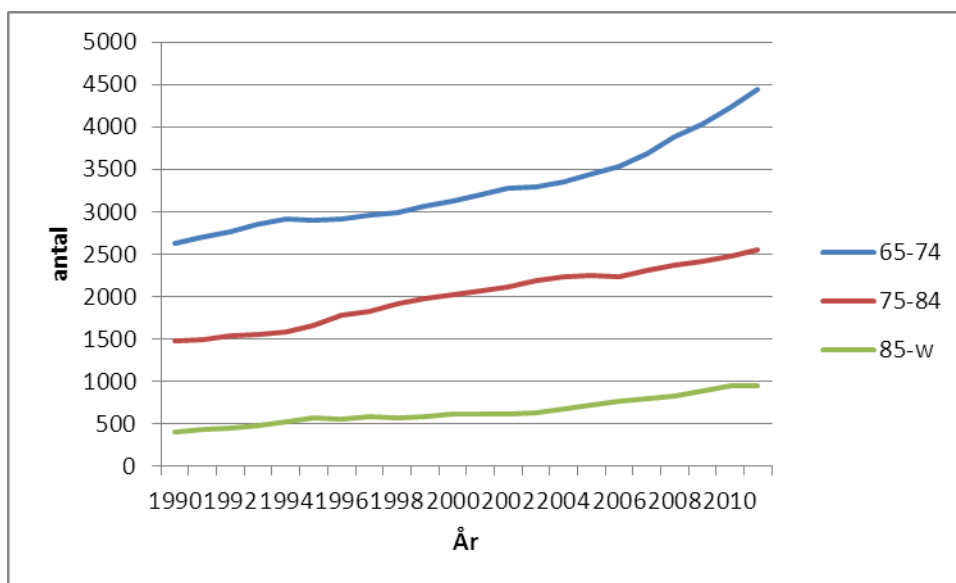
Delprojekt 2 syftar till att genom samverkan över sektorsgränserna mellan äldreomsorg och samhällsbyggnad samt över kommungränserna, undersöka vad som är goda boendemiljöer och utveckla metoder för att praktiskt genomföra inventeringar av fysisk miljö inklusive bostadsbestånd.

Gemensamt för båda delprojekten är att de också syftar till att utveckla metoder för samverkan över gränserna mellan kommunernas sektorer för samhällsbyggnad och äldreomsorg, samt regional samverkan över kommungränserna.

Projektet Inte(GR)erad bostadsplanering pågår från maj 2011 till maj 2012 och finansieras av Hjälpmedelsinstitutet inom ramen för regeringsuppdraget Bo Bra på äldre dar, som syftar till att stärka kreativitet, utveckling och nytänkande av bostäder och boendemiljöer för äldre.

Nuläge och förutsättningar i Kungälv kommun

Den pågående demografiska förändringen med allt fler äldre-äldre har varit tydlig sedan 2009. Förändringarna uppmärksammas av naturliga skäl mest i sektor vård och äldreomsorg. Det individuella behovet av hjälp i hemmet i form av hemtjänst ökar stadigt. Bostadsanpassningarna för äldre ökar. De utmaningar kommunen står inför är en samhällsförändring som ställer allt större krav på hela den kommunala förvaltningens förmåga att samverka.

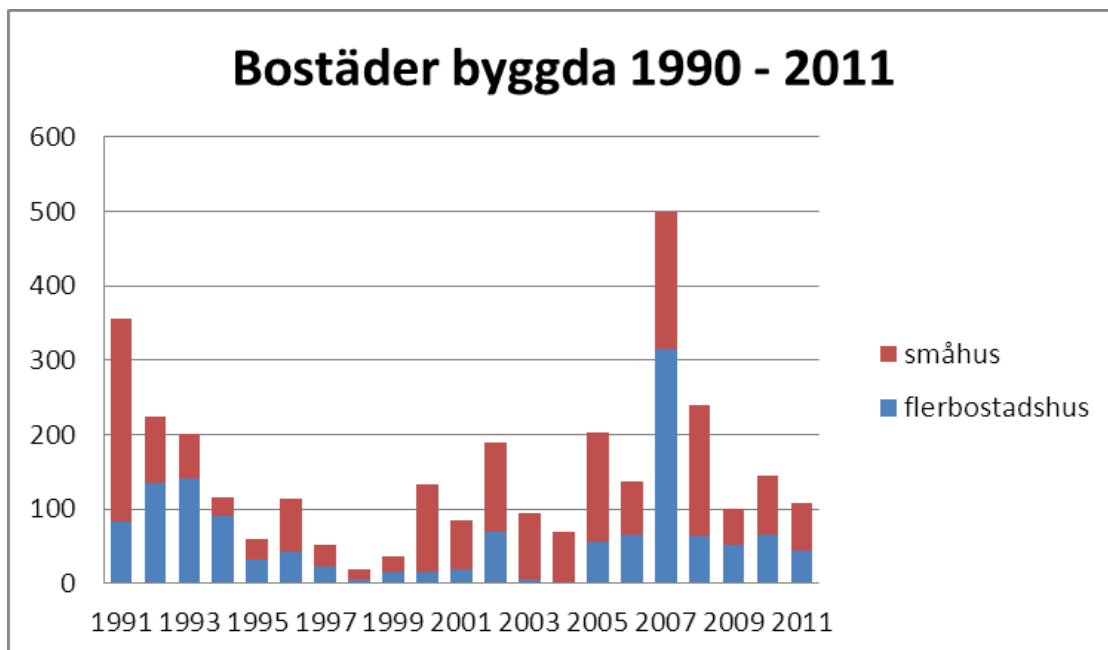
Antal boende över 65 år i Kungälv Kommun under åren 1990-2011

Ålder	Faktisk förändring antal pers 1990 - 2011	Förändring 1990 - 2011, %
65-74	1803	68,5
75-85	1064	71,8
85+	542	132,5
<i>Totalt</i>	3409	75,3

Enligt befolkningsprognosen som sträcker sig fram till år 2020 beräknas andelen personer 65+ öka med 25% i Kungälv kommun. Även gruppen 80+ beräknas öka med 25%. Den grupp som beräknas öka allra mest är 90+. Här beräknas ökningen bli ca 45%.

De senaste åren har äldres behov av hjälp i hemmet ökat kraftigt i omfattning från 181 000 timmar 2008 till 300 000 timmar 2011. Andelen brukare ökar inte i samma omfattning som hjälpbehovet vilket indikerar att allt fler äldre med stora funktionsnedsättningar väljer att bo kvar i sin ordinarie bostad.

I kommunen finns en stor andel äldre flerfamiljshus där många äldre personer bor. Bostäder som är byggda utifrån tidigare krav och därmed inte anpassade på samma sätt som det nyare bostadsbeståndet.

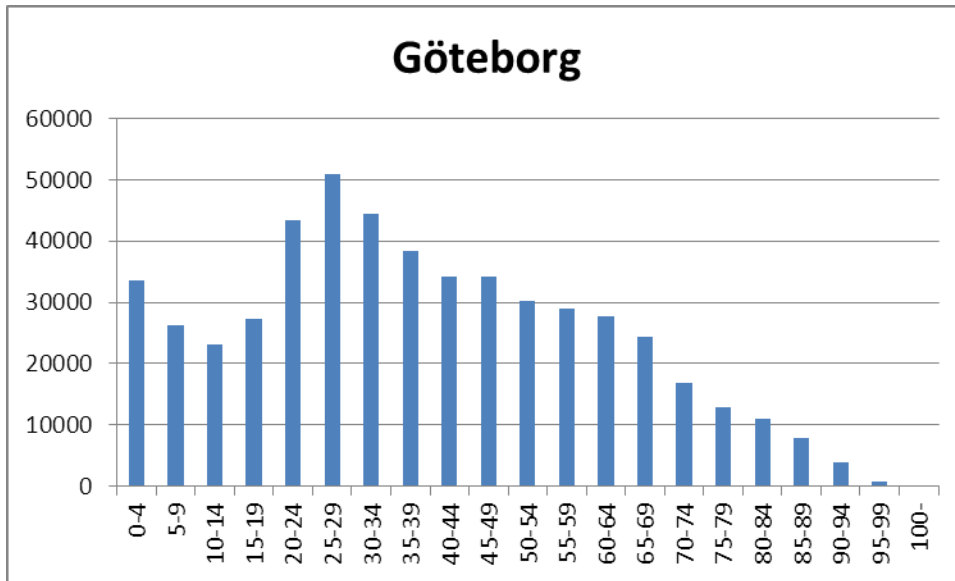
Bostadsbestånd

- 61% småhus
- 39% flerbostadshus

Byggnation av flerbostadshus har varit varierande under den senaste 10-årsperioden. Under året 2007 byggdes nästan 500 bostäder i Kungälv kommun, åren därefter följde en lågkonjunktur med färre byggda hus. År 2011 byggdes ca 100 nya bostäder, varav ca 45 flerbostadshus.

En ny översiktplan har utarbetats för Kungälv kommun och i direktivet för denna plan lyfts att fokus ska läggas på den sociala dimensionen i hållbarhetsgreppet. En genomtänkt markanvändningsplanering ska underlätta för människor att leva ett gott socialt liv och den fysiska planeringen ska verka för ökad jämställdhet. Arbetet med att integrera ett jämställdhetsperspektiv ingår i den fysiska planeringen, men även att identifiera brister och vidta åtgärder för att uppnå en mer jämställd planering. I *Handikappolitiskt program för Kungälv kommun* finns även uppställda mål för den lokala nivån. Målsättningen är att skapa ca 400 nya bostäder per år fram till år 2020. Inriktningen är att fördela bostäderna utifrån regionala strukturnivåer, där bebyggelseutveckling i första hand sker i orterna längs E6 och Bohusbanan, längs huvudstråket Kungälv, Ytterby, Kode samt det sekundära stråket dit Marstrand, Instön och Tjuvkil hör.

En jämförelse av Göteborgs och Kungälv's befolkning

Göteborgs kommun – faktisk åldersfördelning i 5-årsklasser

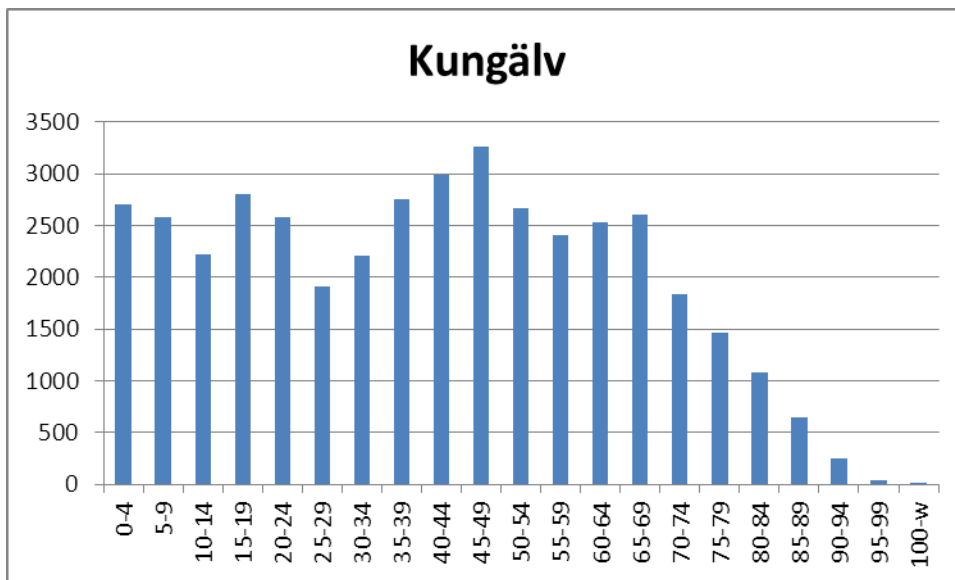
Procentuell åldersfördelning av totala befolkningen i Göteborgs Kommun år 2011

65-74 år: 7,9%

75-84 år: 4,6%

85+ 2,4%

Total andel 65+ 14,9 %

Kungälv's kommun – faktisk åldersfördelning i 5-årsklasser

Procentuell åldersfördelning av totala befolkningen i Kungälv's Kommun år 2011

65-74 år: 10,7%

75-84 år: 6,1%

85+ 2,3%

Total andel 65+ 19,1 %

Syfte

Undersökning har omfattat:

Äldres tankar och önskemål om framtida boende.

Arbetsmiljön utifrån tillgänglighetsperspektiv för hemtjänsten.

Äldres vardag – ur hemtjänstperspektiv

Den fysiska tillgängligheten i fem nyckelområden i Komarken.

Behov av serviceinsatser.

Övergripande syftet är att få en helhetsbild av äldres boendesituation i Komarken där de olika metoderna kompletterar varandra.

- Syftet med djupintervjuerna har varit att få mer kunskap om hur äldre personer tänker kring vad som är viktigt i deras boende. Vad ser de äldre skulle underlätta för dem och deras åldersgrupp?
- Syftet med fokusgruppen med hemtjänstpersonal har varit att belysa hemmet som arbetsplats och för att ta tillvara hemtjänstpersonalens kunskaper kring äldres boendesituation.
- Syftet med tillgänglighetsinventeringen har varit ett försök att hitta ett enkelt och användbart instrument för att kunna inventera tillgänglighet i fler bostadsområden i Kommunen.

Dessutom har syftet med tillgänglighetsundersökningen och frågeformuläret varit att hitta samband mellan en lägre grad av tillgänglighet i bostad, i fastighet, i närområde och ökat behov av annan samhällsservice som hemtjänst.

Metoder

Djupintervjuer med 10 personer som bor i Komarken. 4 av personerna har ingen kontakt med hemtjänsten idag och 6 personer har hemtjänst.

Intervjuerna har bandats i sin helhet och därefter transkriberats för att möjliggöra att en noggrann analys av svarsmaterialet.

Intervjuerna har genomförts av högskoleutbildad personal som bland annat arbetar med uppsökande hembesök hos 80 åringar. Intervjuerna har genomförts utifrån ett strukturerat frågeformulär. Intervjuerna har genomförts i hemmet (*se bilaga 1, 2*).

Fokusgrupp med kommunens hemtjänstpersonal som är verksam i Komarken för att ta del av deras perspektiv som framför allt baseras på personer med behov av hemtjänstinsatser i mindre eller större omfattning. Fokusgruppen har genomförts av samma person som genomfört djupintervjuerna samt GR:s projektledare. Fyra undersköterskor från Komarken deltog i fokusgruppen.

Frågeformulär till den kommunala hemtjänsten i området med frågor om hjälpbehov kring inköp, tvätt, posthämtning, sophantering och utevistelse har använts för att kunna dra slutsatser kring undersökningarna i projektet (*se bilaga 3*). Frågorna bygger på 50 oidentifierade personers behov av hjälp.

Fysisk inventering har genomförts med hjälp av hemtjänstpersonal utifrån ett strukturerat verktyg som fokuserar på detaljer som försvårar självständighet. I projektet har vi använt Göteborgs stads verktyg för att inventera tillgängligheten i flerbostadshus i befintligt bestånd (T-märkning).

Instrumentet har justerats för att fånga upp ytterligare parametrar som fokuserats på i projektet.

Inventeringen genomfördes genom att erfaren hemtjänstpersonal från arbetsgruppen i Komarken fyllde i uppgifter i instrumentet utifrån sin faktiska kunskap om hur de olika miljöerna är utformade. De frågeställningar som var oklara kontrollerades och

justerades efterhand. Den fysiska inventeringen har också genomförts genom flera besök i alla bostadsområden av samtliga projektdeltagare (se bilaga 4).

Inventering av miljön

Fem nyckelområden i Komarken har ingått i inventeringen.

Valet föll på Komarken på grund av att en hög andel äldre och blivande äldre återfinns i populationen. Andelen personer som varit i behov av serviceinsatser är förhållandevis högre än i kommunen i sin helhet (se bilaga 5).

- Inventeringen har genomförts i ett område av flerfamiljshus med ca 3450 boende.
- Undersökning har gjorts av trapphus, lägenheter, tvättstuga, utemiljö och närhet till service och allmänna kommunikationer.
- Inventeringen genomfördes av hemtjänstpersonal i samarbete med planarkitekt från samhällsbyggnad, kultur och fritidsansvarig samt verksamhetschef från sektor vård och äldreomsorg.

Behov, önskemål och preferenser

- Kvalitativa intervjuer har genomförts för att fånga upp mjuka värden och kunna ställa kontrollfrågor för att säkerställa att informationen uppfattas rätt. Tio intervjuer har genomförts. De intervjuade har varit i åldersspannet 60-85 år. Alla personer som intervjuats är bosatta i Komarken.
- En fokusgrupp har genomförts med erfarna undersköterskor anställda i Kommunens hemtjänst på Komarken.

Resultat

Kvalitativa intervjuer

Intervjuer genomförda med 10 boende i Komarken.

I intervjuerna framkommer att de trivs väldigt bra i sin nuvarande bostad. På frågan vad det kommer sig att de trivs svarar de att området är lugnt och de har goda grannar.

”En trevlig lägenhet vi bor på första våning och kan gå ut. Vi har en liten trädgård. Här är lugnt och skönt.”

”Jag har bra grannar i trappuppgången. Vi kan gå till varandra och be om hjälp om det behövs.”

Flera beskriver att de har en god hälsa och några andra beskriver att de har problem med hjärtat.

”Jag är relativt rörlig, är med och curlar och är med i läsgrupper och går på olika möten. Jag går dit jag skall och därför håller jag mig frisk.”

Ungefär hälften av de intervjuade använder någon form av hjälpmedel t.ex. rullator

eller rullstol.

I området finns apotek och vårdcentral och livsmedelsaffär. Beroende på var man bor i området varierar avståndet till denna service.

De upplever inte att de saknar någon service utan då kan de ta sig till t.ex. bank m.m. i centrala Kungälv med hjälp av anhöriga eller färdtjänst och eventuellt ledsagning av hemtjänsten.

Flera beskriver problem med att slänga sopor då man övergått till att ha molocker i området.

”Hå, hå, hå, sen våra molocker kommit så blir man tossig.”

När det gäller tryggheten är de flesta trygga i bostaden och i området. De kan låsa sin dörr och någon utrycker

”Vi har en vicevärd som är fantastisk (...) Han säger till mig: åk ingenstans och var borta en natt utan att säga till mig (skratt). Det säger han naturligtvis inte till alla utan det har med min ålder att göra.”

”Ibland på morgonen när jag går upp och ska ta tidningen så kan jag upptäcka att jag glömt att låsa. Jag är inte ett dugg orolig.”

För att främja gemenskapen finns det gemensamhetslokaler där det ordnas med kaffestunder och även ute finns det många sittgrupper och bänkar. Alla utnyttjar inte det gemensamma men är då nöjda med sin egen balkong eller uteplats.

När frågan ställs om hur de ser på sin framtid uttalar de flesta att de inte har funderat så mycket på det då de inte kan veta *”vad som kommer att hända.”*

De allra flesta vill bo kvar i sin bostad med hjälp från hemtjänsten. Någon kan tänka sig att flytta till t.ex. Trygghetsboende eller Servicehus efter att de fått det beskrivet vad det innebär. En har redan ansökt om särskilt boende.

Fokusgrupp

Hemmet som arbetsplats

Mycket av äldreomsorgens omsorgsarbete sker idag i den enskildes hem. Utformningen av den fysiska miljön i hemmet och närmiljön påverkar inte enbart den äldres möjligheter att leva ett tryggt, aktivt och självständigt liv utan har också betydelse för vård- och omsorgspersonalens arbetsmiljö. I syfte att belysa hemmet som arbetsplats och för att tillvarata hemtjänstpersonalens kunskaper kring äldres boendesituation genomfördes en fokusgrupp med omsorgspersonal från Komarkens hemtjänstgrupp i Kungälv. I fokusgruppen deltog fyra undersköterskor från gruppen.

Hemtjänstens arbetsmiljö

Det första steget i fokusgruppen utgjordes av följande fråga:

Hur påverkas min arbetsmiljö av den fysiska miljön i Komarken? Exempelvis utformning av badrum, lägenhet, allmänna utrymmen, utemiljö. Lyft både positiva och negativa aspekter i arbetsmiljön.

Gruppen fick inledningsvis diskutera frågan fritt samtidigt som diskussionsledaren punktade upp positiva och negativa aspekter i arbetsmiljön. Därefter fick deltagarna

poängsätta och diskutera kring de viktigaste negativa och positiva aspekterna.

Positiva aspekter i arbetsmiljön

Efter viktning framkom följande aspekter som mest positiva ur arbetsmiljösynvinkel:

1. Fungerande hjälpmedel
2. Motion – i alla backar och trappor
3. Nöjd när man hittar lösningar trots att hjälpmedel saknas
4. De äldre trivs trots svårigheter
5. Trevlig utemiljö med uteplatser och bänkar

Beskrivning av positiva aspekter

I diskussionerna framfördes att det mest positiva i arbetsmiljön är när det finns fungerande hjälpmedel som underlättar för personalen att hjälpa den äldre. Det kan exempelvis vara toalettförhöjningar, borttagna trösklar, trapphiss eller duschstol. Hjälpmedel gör också att den äldre själv upplever trygghet, livskvalitet och självständighet i vardagen.

"I vissa trappuppgångar finns det trapphiss. Det underlättar för oss att hjälpa brukaren att gå ut på promenad eller handla. Det är livskvalitet. Men det fungerar tydligen inte när trappan är böjd. Många äldre säger "tänk om man hade kunna komma ut"."

I Komarken saknar majoriteten av husen hiss och området är kuperat på vissa ställen. Det innebär att när vissa arbetsuppgifter så som handling och tvättning ska utföras blir det mycket spring i trappor och backar. Det ger mycket motion och betraktas som gratis friskvård i gruppen. I diskussionen framförs att det inte alltid är självklart att de hjälpmedel som behövs finns på plats. Det kan exempelvis bero på att samordningen med kommunens rehabilitering inte fungerar när brukaren kommer hem från sjukhus. Den gör att hemtjänstpersonal får hitta egna lösningar för att hjälpa brukaren i omsorgssituationen. Man är stolt över att kunna hjälpa den äldre att gå på toaletten, duscha eller lägga sig trots att rätt förutsättningar inte finns.

"Då hittar man snabba lösningar som inte är så bra i längden. I det läget måste man hjälpa den personen just då. Man är nöjd att man har gjort något bra, samtidigt så slits kroppen"

Ytterligare en sak som framförs som positivt är att de flesta äldre tycker Komarken är trivsamt och tryggt trots att det i vissa fall finns brister i den fysiska miljön i lägenheten och i närområdet. En annan positiv aspekt i arbetsmiljön är att det finns gott om bänkar, grönska och uteplatser i närområdet. Det skapar trivsel både för de äldre och för personalen.

Negativa aspekter i arbetsmiljön

Efter viktning framkom följande aspekter som mest negativa i ur arbetsmiljösynvinkel:

1. Ingen hiss
2. Trånga badrum
3. Begräsningar i utrymme gör det svårt att arbeta i par
4. Små hissar
5. Tung matkassar
6. Backigt område

Beskrivning av negativa aspekter

Det mest negativa i arbetsmiljön är att de flesta flerbostadshusen i området saknar hiss. Det försvårar bland annat för personalen vid handling, tvättning och att hjälpa brukaren. Det är tungt och jobbigt att släpa både tvättkorgar och matkassar upp och ner för trapporna.

"7 liter vatten och dricka och 8 liter kattsand. Det är mycket att bära i trappor"

Även om det finns hiss så är den ofta för liten, speciellt för ambulanspersonal som kan behöva ha med sig en bår. Dessutom upplevs det som ett hinder när man ska hjälpa en brukare ut på promenad. Att hjälpa en person som är ostadig eller har svårt att gå ner för trapporna upplevs som en otrygg och belastande situation:

"Det är tungt och svårt att hjälpa någon ut. Många blir rädda och spänner sig."

En annan negativ aspekt som framförs i diskussionerna är att badrummen ofta är små och trånga. Det medför att det är svårt att utföra sitt arbete i en bra arbetsställning. Istället får man försöka så gott det går. Samtliga i gruppen uttrycker att det är tungt för rygg och nacke att arbeta i den miljön.

"Man slår i sig för att det är för trångt. Man behöver klättra över rullatorn för att komma åt"

Dessutom kan man inte vara två samtidigt och hjälpa brukaren, eftersom det inte finns plats att stå på varsin sida av toaletten eller badkaret.

Om man ska hjälpa någon över från rullstol till badkar är det nästan omöjligt.

Man kan bara stå på en sida i och med att badkaret står längs med väggen.

Att området är backigt försvårar när man ska hjälpa vårdtagaren ut på promenad, speciellt om personen ifråga sitter i rullstol.

"Vi får putta på och det är banne mig inte lätt i uppførsbacke"

Även andra negativa aspekter av hur den fysiska miljön påverkar arbetsmiljön kom fram i diskussionen. Dessa viktades dock som mindre viktiga.

- Oron över att någon ska falla, exempelvis när man hjälper brukaren i trappor.
- När hjälpmedel inte finns hittar man lösningar som kroppen tar stryk av
- En del äldre kan vara negativa till ommöblering. Det skulle ibland underlätta för personalens framkomlighet.
- Det kan vara svårt att motivera rehabpersonalen om att hjälpmedel behövs, exempelvis motor på rullstol som kan underlätta i uppførsbackar.
- Borttagande av sopnedkast har gjort att många behöver hjälp med att ta ner sopor. Hemtjänstpersonalen behöver då springa upp och ner för att hämta och lämna nycklar till soprum.
- Ibland fungerar inte snöröjning och borttagning av grus, vilket gör det svårt att komma fram till vårdtagarna.
- Långa avstånd till tvättstuga eller att hissen inte går ner till tvättstugan gör det tungt att tvätta.

Äldres vardag – ur hemtjänstens perspektiv

Det andra steget i fokusgruppen var att deltagarna fick diskutera utifrån frågan: *Hur påverkar utformningen av den fysiska miljön äldres vardag? Exempelvis utformning av badrum, lägenhet, allmänna utrymmen, utemiljö.*

I fokusgruppen lyfts att de ofta träffar äldre som upplever att de är ”fångade i sitt eget hem”. Det dels att göra med egna fysiska begränsningar som svårigheter med balans, att gå i trappor eller att gå längre sträckor. Men mycket skulle kunna underlättas av exempelvis tillgång till hiss.

”Flera säger om jag bara hade kommit ut. De har svårt att gå och det finns ingen hiss. Det känns jobbigt att behöva möta det”

Det är också svårare som personal att motivera brukaren att gå med ut på promenad eller att handla, eftersom tröskeln att ta sig ut är för stor. Det kan bero på avsaknad av hiss eller att området är backigt runt omkring:

”Då hade det kanske kunnat gå med och handla. Det hade varit lättare att motivera eller påverka att gå ett varv runt huset. Nu blir det för jobbigt”.

I diskussionerna framkom flera exempel på att förbättringar i den fysiska miljön – både inne och i närmiljön skulle ge fler äldre möjligheter att leva ett mer självständigt och mer aktivt liv. Större badrum och bredare dörrar, hiss, inga trösklar och bättre hjälpmedel är exempel på förbättringar som behövs.

En del med höftoperationer behöver vi egentligen bara hjälpa till med rullatorn över tröskeln, annars skulle de klara sig själva.

Om det fanns stora och rymliga toaletter skulle fler klara sig själva. Nu får de ställa rullatorn utanför för att dörrarna är för smala.

Det är också problematiskt att utformningen av allmänna utrymmen såsom sophantering och soprum inte är anpassade för äldre med funktionsnedsättningar. En erfarenhet i gruppen är att när sopnedkassen har ersatts av molucker eller soprum har de flesta äldre svårigheter att bära ner soporna på egen hand. Det innebär att hemtjänstpersonalen behöver hjälpa till. Detsamma gäller i de hus där brevinkasten har ersatts av postfack i entrén. Tillgängligheten i tvättstugan påverkar och kan också förhindra äldres självständighet och öka hjälpbehovet. En i gruppen berättar om en brukare som sitter i rullstol, som

Tvättlinorna i sitter för högt upp i torkrummet. Det går inte fast han skulle vilja hänga sin tvätt själv.

I gruppen diskuteras också att bristen på hjälpmedel eller begränsningar i den fysiska miljön skapar en otrygghet hos den äldre. Ett exempel är oron över att ramla i duschen när exempelvis inte finns duschhandtag att hålla sig i.

”Flera känner oro över att klara duschen själva. De vill att man ska vara där om de skulle ramla. Det är brist på hjälpmedel som gör att man inte känner sig trygg”

En annan aspekt som lyfts fram är vikten av en bra belysning i området. Belysningen på vissa gångvägar är otillräckligt, vilket upplevs som otryggt både för hemtjänstpersonal och för äldre i området.

En annan aspekt som lyfts är att det är värdefullt för äldre att ha nära till service och kommunikationer, så som mataffärer, post, vårdcentral, träffpunkter och kollektivtrafik. I

gruppen lyfts närheten till vårdcentral och mataffär fram som en fördel i Komarken. Däremot kan tillgången till kollektivtrafik och färdtjänst vara förknippat med svårigheter. Ett problem är att färdtjänsten inte kan ta sig ända fram till entrén på grund av att de inte har nycklar till avspärrningsbommarna i området.

"Vi måste hjälpa de äldre till taxirutan. Är det halt och snö ute är det problematiskt och en del ställer in sin resa"

Deltagarna i fokusgruppen menar också att många av vårdtagarna tvekar att använda kollektivtrafiken. De tror att många som har hemtjänstinsatser är för sköra för att orka med påfrestningen. En uttrycker det så här:

De är rädda att ramla på bussen om de inte hinner sätta sig ner innan bussen, har svårt att ta sig till hållplatsen och bära på kassar.

En orsak till varför den fysiska miljön i Komarken inte är anpassad efter äldres behov tror gruppen beror på att det byggdes på 60-talet. Då fanns varken kunskapen eller lagstiftningen. De ser att det är stor skillnad i områden med nybyggda lägenheter, med större badrum, inga trösklar och öppen planlösning. Där upplevs det som lättare att ta sig fram med rullator och rullstol.

"Här har man inte tänkt på det från början. Man har inte tänkt på att man blir gammal och behöver hjälp i hemmet."

Drömbostadsområdet

I det sista steget i fokusgruppen fick deltagarna diskutera kring följande fråga:
Hur skulle ditt drömbostadsområde vara utformat? Både för en god arbetsmiljö och för äldres välbefinnande?

Enligt fokusgruppen ska drömbostadsområdet vara tillgängligt, både i själva lägenheten och i närområdet. I lägenheten får det inte vara några trösklar, rymliga badrum, breda dörröppningar och öppen planlösning så att rullator och rullstol lätt kommer igenom. Det ska finnas hiss som gör lägenheten tillgänglig för alla. Det bästa vore om hissen gick direkt ner i källaren där både soprum, tvättstuga och förråd ligger. Tvättstugebokningen ska också sitta i en höjd som gör det möjligt för personer i rullstol att boka tid och i torkrummet ska det finnas höj- och sänkbara ställningar. Det ska också vara lätta dörrar till samtliga ingångar eller finnas automatiska dörröppnare. För att underlätta för äldre i byggnaden borde det finnas en anställd som kunde hjälpa till med mindre uppgifter i bostaden.

Det borde finnas en anställd som kunde utföra mindre grejor, ja en hustomte eller vaktmästare. Om man behöver hjälp med att byta glödlampor och som håller lite koll.

I gruppens drömbostadsområde ska det också finnas en gemensam matsal och samlingsplats för måltider och fika. Det får gärna vara blandade åldrar i området, många yngre skulle också tycka det var bra att slippa laga mat. Här skulle det också kunna anordnas olika aktiviteter som bridgekvällar och gymnastik. Det måste finnas en val mellan att vara ensam och att vara social:

Jag skulle gärna vilja bo i ett hus där jag visste att jag kunde vara ensam i min lägenhet om jag vill. Eller åka ner och vara social i en gemenskapslokal om jag vill det.

Det ska också vara nära till service och allmän kommunikation. Idag är ofta all service koncentrerad till en kärna, istället borde det vara lokala små centra av bostadsområden där det exempelvis finns små affärer, vårdcentral och post på gångavstånd. Allra helst i en och samma byggnad.

Den närliggande miljön runt omkring bostadshuset ska vara slätt och platt med bänkar och bord. Det ska också finnas en jordplätt så de äldre som vill kan plantera grönsaker och blommor.

Många skulle tycka det var roligt med jordplätt. Och uteplatser i samband med det så man kan sitta och titta på planteringarna. Om man inte orkar så behöver man inte vara så aktiv.

I gruppen framkommer också att det finns ett behov hos äldre för hjälp med ifyllnad av olika blanketter och formulär. I drömsbostadsområdet skulle äldre kunna få hjälp detta: *Man ska kunna gå till någon som är papperskunnig. Formulär och enkäter som kommunen skickar ut eller inkomstförfrågan. När inte anhöriga finns till hjälp. Vi hjälper till med det är egentligen inte vårt jobb eller så har vi inte tiden.*

Frågeformulär

De frågor som ställts behandlar vilka aidentifierade personer som har hjälp med inköp, tvätt, posthantering, sophantering och utevistelse. Dessutom har vi frågat vilka personer skulle rent fysiskt kunna klara ovanstående själva om det inte fanns hinder som långt till affären, tungt och långt att bära, avsaknad av hiss, lutande mark, tunga dörrar.

Resultatet av frågeformuläret visar att:

Ungefär en femtedel av de som har hjälp med inköp skulle kunna klara det själva om det inte fanns hinder i miljön.

Ungefär en femtedel av de som har hjälp med tvätt skulle kunna klara det själva om det fanns tvättmaskin i bostaden.

Ungefär en femtedel av de som har hjälp med sophantering skulle kunna klara det själva om det inte fanns hinder i miljön

Ungefär en tredjedel av hemtjänstbrukarna som har omsorgsinsatser har hjälp med promenader.

Knappt en tiondel av hemtjänstbrukarna som har omsorgsinsatser kan inte ta sig ut själva.

Resultatet bygger på en uppskattning från hemtjänstpersonal av de boendes fysiska förmåga att göra dessa sysslor själva.

Inventeringar

Här har vi försökt sammanfatta de positiva och negativa aspekter som framkommit i inventeringen, de kan ses som tidstypiska och många är ganska generella för området men också för sin byggnationstid.

Resultat av inventering av avstånd till service, dagligvaruaffärer, vårdcentral, apotek, sophantering

+ Boende i nedre delen av området har nära till dagligvarubutik.

- + Boende i mittendelen av området har nära till apotek och jourbutik
- + Buss finns utmed huvudgatan
- Relativt långa avstånd för de flesta till dagligvarubutik, apotek, sophantering
- Ingen tillgänglighetsanpassad buss finns i området.
- /+ Modern sophantering, molocker och miljöstationer finns i hela Komarken men avståndet är mycket varierande
(se bilaga 6-10).

Resultat av inventering av tillgänglighet i utomhusmiljön

- + God tillgång till sittbänkar och allmänna uteplatser i området
- + Breda gångar
- + Öppna ytor
- + Plan mark i nedre delen av området
- + Relativt god kollektivtrafik; tre hpl vid Kongahällagatan, hpl vid Kastellegårdsgrändsgatan
- Kuperad terräng med lutande gångbanor och många nivåskillnader
- Långa källartrappor
- Vissa miljöstationer/sop är svårtillgängliga, exempelvis högt placerade inkast
- Trappsteg utomhus för att nå entrén i nedersta området.
- Sluttande entreér med trappsteg
- Starkt sluttande terräng i stora delar av Komarken
(se bilaga 11-17)

Resultat av inventering av tillgänglighet i entré, trapphus och övriga utrymmen

- + Hiss fanns i höghusen
- + Hälften av alla tvättstugor var tillgänglig från insidan i fastigheten
- Många tvättstugor krävde förflyttning utomhus för att nås.
- Många tvättstugor var placerade i källaren utan tillgång till hiss.
- Hiss saknas genomgående i trevåningshusen men fanns i höghusen.
- Upphöjda entrémattor med kantlister försvårar framkomligheten.
- De flesta fastigheter hade tämligen höga trösklar i entrén.
- Ingen av fastigheterna var utrustade med automatisk dörröppnare.
- De flesta fastigheterna hade postfack i entrén där de högst sittande facken blir svåra att nå.
(se bilaga 18-22)

Resultat av inventering tillgänglighet i lägenheter:

- + God tillgång på balkonger
- Svårtillgängliga balkonger pga höga trösklar
- Svårtillgängliga badrum med hjälpmedel pga höga trösklar och smala dörrar
(se bilaga 23)

Slutsatser

Resultaten från fokusgrupp, intervjuer, inventering och frågeformulär visar på följande slutsatser

- Det finns många små hinder som påverkar möjlighet till självständighet vilka behöver identifieras och åtgärdas.

- Ett centralt och tillgängligt område för människor med full rörlighet blir lätt otillgängligt när rörligheten sviktar.
- Tillgänglighetsanpassade bostäder räcker inte för att möjliggöra ökad självständighet. Även omgivningen och närhet till anpassad kollektivtrafik och service är avgörande.
- Människor trivs och vill oftast bo kvar i sin nuvarande bostad så långt det är möjligt. Detta innebär en ökande utmaning eftersom andelen 65+ ökar i framtiden. Brister i befintliga bostadsområden kommer kvarstå tills det åtgärdas. Äldres möjlighet till ett självständigt och aktivt liv minskar.
- Många samhällsvinster kan göras av förbättrad tillgänglighet, både att den gynnar äldres livskvalité och förbättrar arbetsmiljön för hemtjänstpersonal. Resultaten tyder på att det vinsten att hämta hem för kommunen om de äldre klarar sig längre tid utan hemtjänstinsatser.
- Tillgänglighetsinventeringen är ett användbart instrument inför framtiden i fler bostadsområden.

Reflektioner kring resultatet

Resultatet har medfört att frågeställningar kring ansvarsfördelning kommit fram. Men även hur till synes enkla problemområden skulle kunna lösas om det var känt för alla aktörer.

- Om individer kan göra sina egna inköp men inte klarar transport till och från affären med den kollektivtrafik som finns är det rimligt att fundera på om inte inköp är en transportfråga snarare än en hemtjänstfråga. Att vissa även behöver hjälp med att bära borde kunna lösas med otraditionella anhalter och ”dramater”. Busschaufförens arbetsuppgifter borde kanske utökas till att även omfatta någon typ av bärhjälp. Men grunden är att transportproblematiken blir löst med anpassade bussar och flexibla anhalter. Kommunen borde också kunna hitta möjligheter att samordna användandet av bussarna inom den kommunala verksamheten. Inköpsresor är lätt att anpassa tidsmässigt.
- Genom att ta bort sopnedkast och ersätta dessa med molocker och miljöstationer har kravet på de enskilda hyresgästerna ökat. Om de inte själva kan slänga sina sopor har soptransporten på något sätt blivit den enskildes ansvar där de ibland måste ansöka om hemtjänst för att få tjänsten utförd. Borde inte sophantering fortsätta att vara en fastighetsfråga som hyresvärderna kan hitta lösningar för i de fall där hyresgästen inte själv klarar arbetet?
- Det finns en risk att olika ”pengapåsar” kan omkullkasta nödvändiga förändringar om ingen vill ta ansvar utöver det vanliga. När tvättlinorna hänger för högt för att personer skall kunna hänga sin tvätt själv skulle lätt kunna åtgärdas med hopfällbara tvättställningar som komplement. Vem borde bära den kostnaden?
- Att andelen äldre ökar ställer nya krav på hela kommunen och helhetssyn kan minska kostnaderna på sikt. Om många fler inte kan hänga sin tvätt själv eller många inte kan slänga sina sopor behöver problemet åtgärdas för att inte samhällskostnaderna skall öka.
- Att öka människors möjlighet till självständighet är också en hälsobefrämjande fråga som blir allt viktigare när andelen äldre och funktionshindrade ökar i samhället. Genom olika generella anpassningar i strukturer och miljöer finns möjlighet som

behöver diskuteras med ett brett perspektiv för att bli en framgångsfaktor för individ och samhälle. Fastighetsägare har troligtvis inte någon aning om hur många boende som måste anlita hemtjänsten för att t ex tvättlinorna sitter för högt eller för andra mindre brister i miljön.

- Det krävs en större samverkan mellan olika organisationer i samhället genom planeringsprocessen, både näringsliv, kommun, bostadsföretag och olika brukarorganisationer, handikapporganisationer behöver samverka i processen.
- Vi har få redskap att i planeringen ställa krav på ökad tillgänglighet i bostäderna i vår befintliga bebyggelse. Samtidigt har vi i projektet sett att mycket behöver åtgärdas i denna bebyggelse. Vi ser att många äldre bor i denna typ av områden. En möjlighet finns då fastighetsägare vill bygga på sin fastighet med våningsplan att kommunen då går in med krav på utbyggnad av hiss.
- Den största möjligheten till ökad trygghet och tillgänglighet kan vi skapa genom förbättringar i utomhusmiljön och sträva efter bättre avtal vid underhåll och skötsel av kommunens utemiljö.
- Innebär nuvarande förhållande i förlängningen en ökad segregation i vårt samhälle där äldre som har möjlighet att bosätta sig i nybyggda områden har en större möjlighet att leva ett självständigt och aktivt liv.

Reflektioner kring arbetsprocessen

Arbetsprocessen i stort där olika kommuner deltar och gör olika undersökningar i sina kommuner har varit spännande. Att det dessutom har funnits en projektledare som varit sammanhållande och innovativ där projektdeltagarna har fått mycket input från andra nationella projekt har varit suveränt bra.

Inventeringen med hjälp av hemtjänsten var en bra metod som gick snabbt och enkelt att genomföra. Hemtjänstpersonalen hade full kontroll på hur områdena var beskaffade och behövde endast göra vissa mätningar för att komplettera bilden. De olika metoderna har kompletterat varandra och gett en bredare bild av resultatet. Det svåraste har varit att få tiden att räcka till. De som deltar i ett projekt måste hinna medverka för att ett trovärdigt resultat skall kunna uppnås.

Ett projekt som pågår under så kort tid som ett år är inte optimalt då risken är stor att resultatet inte hinner analyseras i tillräcklig omfattning.

Samverkan mellan sektorerna Vård och äldreomsorg och Samhällsbyggnadskontoret har vidgat perspektiven för samtliga deltagare. Vi ser tillsammans att olika sätt att planera samhället för med sig arbete och kostnader i andra sektorer. Vi ser också att planera för busstrafik borde vara en fråga emellan många sektorer för att fånga in en verklig behovskarta. Vad behövs för att starta upp en renoveringsprocess där tillgänglighet för äldre står i fokus? Vi som arbetar i olika delar av kommunen har olika perspektiv på byggande.

Genom samverkan har vi också fått kunskap om resurser i form av dataprogram och möjligheter hos Samhällsbyggnad att ta fram information som skulle kunna gagna och underlätta det fortsatta planeringsarbetet. Samverkan har varit väldigt inspirerande och gett mersmak. Samtidigt så ser vi att det finns få tillfällen där medarbetare från de olika sektorerna möts. Samverkan har berikat projektet och vidgat deltagarnas helhetsperspektiv vilket vi förhoppningsvis kan föra med oss in i det fortsatta kommunala arbetet. I Kungälv har vi goda möjligheter att hitta

samverkansmöjligheter även framöver men det bygger på att vi ser behovet och tar kontakt över sektorsgränserna. Någon typ av struktur där det är självklart att bjuda in andra sektorer när frågor som gränsar även andras ansvarsområden borde diskuteras.

Hur går vi vidare?

Resultatet som kommit fram visar att det är viktigt att tillgänglighet behöver få fortsatt uppmärksamhet även i äldre bostadsområden.

Det som skulle behöva göras är att identifiera de åtgärder som skulle kunna göra störst skillnad för att möjliggöra självständighet i just Komarken.

Att undersöka tillgängligheten har känts som en viktig arbetsuppgift som faktiskt kan göra skillnad för andra. Men arbetet är inte slutför innan problematiken är åtgärdad och hindren inte längre kvarstår. Om och hur det arbetet skall genomföras överlämnar vi till andra att besluta om.

Projektdeltagare

Elisabeth Sjöberg
Verksamhetschef Vård och äldreomsorg
Kungälv's Kommun

Agneta Gustafsson
Anhörigkonsulent/Kultur och Fritid
Kungälv's Kommun

Lena Hasselgren
Planarkitekt Samhällsbyggnad
Kungälv's Kommun

2012-05-09